

Δημήτρης Γερμανός

Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ανθρωποκεντρική προσέγγιση του χώρου

Μια κατασκευή έγινε για να διαρκέσει, η αρχιτεκτονική για να συγκινήσει
Le Corbusier

Η υπέρβαση της υλικής ποιότητας του χώρου

Ο χώρος, ο κτισμένος και διαμορφωμένος από τον άνθρωπο, αποτελεί ένα ιδιόμορφο πεδίο έρευνας. Κι' αυτό, επειδή, αν και περιλαμβάνει κατασκευές και αντικείμενα, η γεωμετρική του διάσταση και τα τεχνικά του χαρακτηριστικά δεν αρκούν, από μόνα τους, για να ερμηνεύσουν την προέλευση, τα γνωρίσματα, τη λειτουργία και τη σημασία του.

Το πρόβλημα σε μια προσέγγιση που τον εξετάζει μόνο μέσα από τα χαρακτηριστικά αυτά είναι ότι παραβλέπει τη δυναμική που αναπτύσσεται στο χώρο χάρη στην παρουσία του ανθρώπου. Κι' αυτό, επειδή είναι ο άνθρωπος που σχεδιάζει το χώρο, τον κατασκευάζει, τον χρησιμοποιεί και τον αξιολογεί, ατομικά ή συλλογικά, στο πλαίσιο τόσο υποκειμενικών απόψεων, όσο και κοινωνικών συμβάσεων.

Η ανθρωποκεντρική ποιότητα του χώρου καλύπτει την υλική του ποιότητα και παραπέμπει στην κοινωνική δυναμική, στις κοινωνικές σχέσεις, στην κουλτούρα, στη συμπεριφορά, στις διαδικασίες επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης. Για το λόγο αυτό, αποδίδουμε στο χώρο δυο ακόμα ποιότητες, μια ψυχολογική και μια κοινωνική.

Η ψυχολογική διάσταση του χώρου

Ο χώρος που περιβάλλει το άτομο είναι μια υλική πραγματικότητα η οποία *δομείται επίσης ψυχολογικά*, με βάση την αλληλεξάρτηση που υπάρχει ανάμεσα στα χαρακτηριστικά του ατόμου και σε εκείνα του περιβάλλοντός του. Αυτοί οι δεσμοί επικεντρώνονται άλλοτε στα χαρακτηριστικά του ατόμου και άλλοτε σε εκείνα του περιβάλλοντός του και είναι εμποτισμένοι με συναισθήματα, με σύμβολα, με αναπαραστάσεις, με σχέσεις. Σ' αυτή την σύνθετη χωρο-ψυχολογική πραγματικότητα, οι *πρακτικές* του ατόμου στο χώρο αποτελούν την άρθρωση γύρω από την οποία αναπτύσσεται η αλληλεπίδραση που το συνδέει με το περιβάλλον του.

Η κοινωνική διάσταση του χώρου

Τα πολεοδομικά και αρχιτεκτονικά σύνολα εκφράζουν κατά ένα μεγάλο μέρος, από λειτουργική και συμβολική άποψη, τις κυρίαρχες αξίες και τα πρότυπα του

κοινωνικού περιβάλλοντος. Οι *πρακτικές* χρησιμοποίησης του χώρου τις οποίες αναπτύσσει το άτομο (ή η ομάδα) επηρεάζονται, προφανώς, από αυτές τις έννοιες, αλλά, παράλληλα, δέχονται και τις επιδράσεις από τα δικά του σημεία αναφοράς, αξίες και πρότυπα, τα οποία σχημάτισε μέσα από τις αλληλεπιδράσεις του με τους άλλους, στο πλαίσιο της προσωπικής του ιστορίας.

Στο επίπεδο της κοινωνικής ποιότητας του χώρου, όπως και σ' εκείνο της ψυχολογικής του ποιότητας, οι πρακτικές στο χώρο πρέπει να αντιμετωπίζονται ως το ουσιαστικό «εργαλείο» μιας διαδικασίας κοινωνικής αλληλεπίδρασης, που αναπτύσσεται ανάμεσα στο υποκείμενο (άτομο ή / και ομάδα) και στα *κυρίαρχα χαρακτηριστικά* του κοινωνικού του περιβάλλοντος.

Η παιδαγωγική διάσταση του χώρου

Χάρη στην ψυχολογική και την κοινωνική ποιότητα του χώρου, η διαρρύθμιση και η αισθητική του, μεταφέρουν προς το υποκείμενο (άτομο ή ομάδα) αξίες και πρότυπα που κυριαρχούν στο κοινωνικό σύνολο. Στην οργάνωση του χώρου «αντιπαράκειται» η *χρησιμοποίηση* του χώρου, επειδή ένα συγκεκριμένο υλικό περιβάλλον αποτελεί, όπως είδαμε, σημαντικό πεδίο διαμόρφωσης μορφών συμπεριφοράς και πρακτικών, οι οποίες συχνά φθάνουν και σε παρεμβάσεις που τροποποιούν την αρχική μορφή του χώρου.

Αυτή η δυναμική εκφράζει με *υλικά μεγέθη* τους παράγοντες της αλληλεπίδρασης που αναπτύσσεται μεταξύ του υποκειμένου και του κοινωνικού του περιβάλλοντος. Ο χώρος αποτελεί την *υλική βάση* αυτής της αλληλεπίδρασης, η οποία έχει ως στόχο να συντονίσει τις στάσεις του ατόμου ή της ομάδας με τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού τους περιβάλλοντος.

Στην πράξη, η δυναμική αυτή έχει μεγάλη *παιδαγωγική σημασία*. Αφενός οι πληροφορίες που προσφέρει ο χώρος αποτελούν εν δυνάμει ερεθίσματα μάθησης και, αφετέρου, οι δυνατότητες που παρέχει για αλληλεπίδραση με το κοινωνικό και το υλικό περιβάλλον οδηγούν σε απόκτηση δεξιοτήτων και σε διαμόρφωση μορφών συμπεριφοράς. Ο χώρος είναι η υλική βάση μιας σύνθετης διαδικασίας αγωγής, η οποία συνδέει το υποκείμενο *ταυτόχρονα* με το ευρύτερο περιβάλλον του και με τον άμεσο περίγυρό του. Έτσι, *ο χώρος μπορεί να αποτελέσει ένα πεδίο αγωγής που διδάσκει* το «τι είναι», «πώς εξηγείται», «πώς μπορώ να ενεργήσω», «ποια συμπεριφορά θα μπορούσα να έχω», για κάθε αντικείμενο ή κατάσταση που συναντά το υποκείμενο.

Το πλαίσιο που παρουσιάσαμε αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην περίπτωση της παιδικής ηλικίας. Η παιδαγωγική ποιότητα του χώρου δημιουργεί τις προϋποθέσεις ώστε το παιδί να *μαθαίνει* και να *αναπτύσσεται* μέσα από πρακτικές που υιοθετεί και εμπειρίες που αποκτά στον υλικό του περίγυρο. Ιδιαίτερη βαρύτητα αποκτούν ο πλούτος και η πολυπλοκότητα των *ερεθισμάτων*, καθώς και η πολλαπλότητα των *δυνατοτήτων για ανάπτυξη δραστηριοτήτων* που προσφέρει ο χώρος στο παιδί.

Βιβλιογραφικό σημείωμα

Bachelard, G. (2000). *La poétique de l'espace*. Paris: PUF, coll. Bibliothèque de Philosophie Contemporaine.

- Baudrit, A. (2007). *L'apprentissage coopératif*. Origines et évolutions d'une méthode pédagogique. Paris: De Boeck.
- Chombart de Lauwe, P.- H. (1982). *La culture et le pouvoir*. Paris: Calmann-Lévy.
- Déroutet-Besson M.-C. (1998). *Les murs de l'école*. Éléments de réflexion sur l'espace scolaire. Paris: Métailié.
- Dudek, M. (2000). *Architecture of Schools*. Oxford: Architectural Press.
- Fischer, G. N. (1997). *Psychologie de l'environnement social*. Paris: Dunod.
- Finn, K. L. (1997). The Spaces Between: Toward a New Paradigm for Cooperative Education. *Journal of Cooperative Education*, 32 (2), 36-45.
- Germanos, D. (2009). Le réaménagement éducatif de l'espace scolaire, moyen de transition de la classe traditionnelle vers une classe coopérative et multiculturelle. *Gerflint*. Paris: *Synergies/ Sud-est européen*, (2), 85-101
- Germanos D., Tzekaki M., Ikononou A. (1997). A spatio-pedagogical approach to the learning process at early childhood: an application on space-mathematical concepts. *European Early Childhood Research Journal*, (EECRJ), 5 (1), 77-88.
- Germanos D. (1995). La relation de l'enfant à l'espace urbain: perspectives éducatives et culturelles. *Architecture and Behaviour*, 11 (1), 55-61.
- Hall. E. (1990). *The Hidden Dimension*. USA: Anchor Editions.
- Mazalto, M. (dir.) (2008). *Architecture scolaire et réussite éducative*. Paris : Fabert.
- Moles, E. Rohmer, E. (1998). *Psychologie de l'espace*. Paris : Casterman
- Pécheux, M.-G. (1990). *Le développement des rapports des enfants à l'espace*. Paris: Nathan, coll. Université.
- Piaget, J. & Inhelder, B. (1984). *La représentation de l'espace chez l'enfant*. Paris : Presses Universitaires de France.
- Vayer P., Duval A., Roncin, Ch. (1991). *Une écologie de l'école*. La dynamique des structures matérielles. Paris: PUF, coll. L'éducateur.
- Walden, R. (ed.) (2009). *Schools for the future*. Design Proposals from Architectural Psychology. USA: Hogrefe & Huber.
- Wallon, H. (2000). *De l'acte à la pensée*. Paris: Flammarion, coll. Champs.